

Acta

Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni

2018

roč. 10/č. 2–3

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

ZPRÁVA Z KONFERENCE *Dźwięki przeszłości* w przyszłości (WARSZAWA, 2018)

Luboš Chroustovský*

Studium zvuku a hudby v archeologii zaznamenává v posledních letech značný rozmach, a to nejen v západoevropských zemích, kde má svou tradici již od sedmdesátých let. Ve středoevropské archeologii hraje tato problematika marginální roli, ačkoliv její potenciál pro poznání minulých živých kultur je, domnívám se, nezanedbatelný. Bádání na tomto poli ve středoevropských zemích dosud tedy postupovalo na základě úsilí jednotlivců, a to zejm. těch, kteří se na téma do určité míry specializují (v Polsku např. Malinowski 1981).

Změnu této situace přinášejí projekty zaměřené interdisciplinárně, a to nejen na hudební nástroje, ale na studium archeologických památek související s produkcí zvuku obecně. V Polsku se systematická interdisciplinární spolupráce mezi archeologií a muzikologií začíná slibně rozvíjet také díky iniciativě badatelů Muzikologického ústavu Varšavské univerzity. V současnosti zde prof. Anna Gruszczyńska-Ziółkowska vede projekt *Archeologiczne instrumenty muzyczne w polskich zbiorach muzealnych* (2014–2018, Narodowy Program Rozwoju Humanistyki), v jehož rámci probíhají pracovní setkání a konference zaměřené na prezentaci dosavadních problémů a výsledků (např. v rámci 14. sympózia *International Council for Traditional Music – Study Group on Music Archaeology* v roce 2015 v Biskupinu nebo sympózia *Muzyka w archeologii* v Muzikologickém ústavu v roce 2016).

Třetí konference v pořadí s názvem *Dźwięki przeszłości w przyszłości* (Zvuky minulosti v budoucnosti) se konala na půdě Muzikologického ústavu v sobotu 19. 5. 2018. Předneseno bylo celkem 20 příspěvků, na nichž se podílelo 15 badatelů (šest z nich z pořádačícího Muzikologického ústavu, dva z Archeologického ústavu Varšavské univerzity, dva z Fakulty strojního inženýrství a robotiky v Krakově a další z Ústavu systematiky a evoluce zvířat PAN v Krakově, Ústavu archeologie a etnologie PAN ve Varšavě, Laboratoře 3D skenování a modelování ve Vratislavi, Muzea lidové kultury ve Węgorzewie a Národního mořského muzea v Gdaňsku).

Dopoledne bylo věnováno metodickým aspektům a výsledkům bádání nad středověkými kostěnými aerofony (zejm. píšťaly a flétny). Úvodní příspěvek představil archeozoologické možnosti analýzy surovin středověkých píšťalek a fléten (Anna Gręzak a Teresa Tomek), následovaly výsledky trojrozměrného skenování, modelování a tisku píšťaly z Człuchowa (Marta Pakowska a Aleksandra Gruda) a flétny z muzea těšínského Slezska v polském Těšíně, která se vyschnutím v muzejních sbírkách deformovala a praskla, čímž se rekonstrukce jejího tvaru a zvukových možností stala mnohem obtížnější (Aleksandra Gruda, Daniel Adamczyk a Marta Pakowska). Přínos trojrozměrného digitálního modelování je pro rekonstrukci i studium akustických vlastností v těchto případech značný.

Příspěvky zaměřené na metodologické problémy rekonstrukce formy a akustických vlastností hudebních nástrojů pokračovaly i v následující sekci *Modely*

*Mgr. Luboš Chroustovský, Ph.D., Katedra archeologie, Fakulta filozofická, Západočeská univerzita v Plzni, chrousto@kar.zcu.cz.

a rekonstrukce. Problémy ztěžující modelování zvuku hudebních nástrojů diskutoval z hlediska akustiky a počítačových simulací Ireneusz Czaajka; potenciál 3D modelu pro vytvoření dřevěné rekonstrukce flétny z Wrocławu demonstrovala Marta Pakowska a nové otázky a objevy u známého nálezu středověkých houslí z Opole (např. Malinowski 1996) představila Anna Rudawska, která se domnívá, že by se mohlo jednat spíše o smyčcovou lyru.

Další sekce Litofony a jiné kameny zahrnovala kromě obecné charakteristiky litofonů (znějících kamenů, Anna Gruszczyńska-Ziółkowska), také představení současného stavu litofonů známých z bádání Bernarda Fagga (např. Fagg 1957) v Nigérii a Súdánu (Natalia Arciszewska) či analýzu známého súdánského litofonu uloženého v archeologickém muzeu v Gdaňsku (Marcin Misiurewicz). Zbývající dva archeologické příspěvky mapovaly potenciál posvátných a legendárních kamenů zvaných „boží stopy“ v regionech Mazovska a Podlesí (Łukasz Miechowicz) a kamenů v areálu posvátné hory Pleśniówka (u obce Mayków ve Svatokřížských horách), z nichž některé jsou spojeny s archeologickými nálezy již od neolitu, nejvíce pak v době bronzové (Michał Przeździecki). Akustický potenciál evidovaných kamenných památek však v naprosté většině doložit ani předpokládat bohužel nelze.

V další sekci Malé idiofony představila Katarzyna Tatoń výsledky studia přibližně 400 zvonků a rolniček z Archeologického muzea v Gdaňsku a cca 184 keramických chřestidel mladší doby bronzové z muzea v Poznani. Tyto četnosti již dovolují spolehlivěji řešit nejen otázky typologického a chronologického zařazení nálezů, ale také otázky vzorců v jejich akustických vlastnostech.

V poslední sekci Novinky zazněly příspěvky věnované roli klarinetu v polské lidové hudbě (Tomasz Nowak), překvapivým jezerním nálezům klarinetů (části nástrojů ztracených při produkci na molech či lodích, Jerzy Łapo) a nálezům z vraku lodi General Carleton of Whitby (potopené roku 1785 a nalezené roku 1995, Aleksandra Lyczyniew). Nálezy zachované pod vodní hladinou představují unikátní možnosti dochování organických materiálů, které v běžných nálezových situacích (zcela) podléhají zkáze. A i v takto nedávných obdobích, která disponují bohatými písemnými a ikonografickými prameny, přinášejí možnost studovat např. konstrukční detaily či rekonstruovat konkrétní akustické možnosti.

Konferenci zakončila pořadatelka Anna Gruszczyńska-Ziółkowska shrnutím současného stavu bádání v rámci projektu Archeologiczne instrumenty muzyczne w polskich zbiorach muzealnych. Hlavní cíle projektu spočívají v identifikaci (potenciálních) hudebních nástrojů ve sbírkách polských muzeí, univerzit či ústavů akademie věd a v podrobné analýze jejich formálních, akustických a kontextuálních vlastností. Často je však nutná jejich rekonstrukce ve fyzické či digitální podobě, neboť jsou zachovány ve stavu, ve kterém nelze jejich akustický potenciál studovat. Důraz je kladen také na přilákání dalších badatelů a vzdělávání těch mladých (např. skrze témata kvalifikačních prací), kteří by mohli dál rozvíjet metodologii této specializace. Polské nálezy, ačkoliv se dosud jeví jako skrovné, mohou být užitečné ve srovnávacích studiích i na mezinárodním evropském poli. Jejich skutečný potenciál nelze zatím spolehlivě odhadnout, neboť jejich studiu nebyla dosud věnována systematická péče, potenciální artefakty zůstávají nerozpoznány v depozitářích, ty identifikované jsou roztroušené v dílčích publikacích. Badatelka často upozorňuje

na to, že studium starých hudebních nástrojů (či jiných předmětů vydávajících zvuk) nepřináší poznatky pouze o artefaktech samotných, nýbrž i o lidské společnosti a kultuře, která je vytvářela a užívala (např. Gruszczynska-Ziółkowska 2012).

Cílem této pracovní konference byla prezentace dosavadních výsledků a diskuse nad nimi mezi odborníky i studenty, kteří se do projektu v jeho průběhu zapojili. V této rovině byly cíle setkání naplněny. Ačkoliv jsem se na konferenci ocitl nečekaně na základě pozvání pořadatelky během své stáže v Archeologickém ústavu Varšavské univerzity, cením si této příležitosti, která mi umožnila utvořit si konkrétní představu o současném stavu projektu. Překvapila mne šíře záběru, nejen chronologická (od doby kamenné do novověku), ale také tematická – projekt je sice soustředěn především na hudební nástroje, ale neopomíná ani akustické vlastnosti jiných artefaktů či objektů (např. posvátné kameny). Nikoliv všechna řešená témata přinesla pozitivní plody (např. posvátné kameny na studovaných územích nevykazují specifické akustické vlastnosti, výsledky počítačových simulací je nutné brát s rezervou), to je však úděl vědeckého snažení. Interdisciplinární spolupráce, která je velmi dobře ilustrována zastoupenými institucemi, hraje v tématu zvuku a hudby nenahraditelnou roli, neboť posouvá poznání na úroveň kvalitativně velmi odlišnou od tradiční archeologie, jež zpravidla nepřekračuje rámec analogického srovnávání nálezů s historickými či etnografickými doklady, a nálezy často klasifikuje pouze na základě formy, bez ohledu na funkční aspekty či klasifikaci organologickou. Na setkáních tohoto druhu lze zaznamenat, že i pro ostatní zainteresované obory představují konkrétní úlohy archeomuzikologického bádání nové a nečekané výzvy, a badatelé tak nemusí zůstat jen v roli vykonavatele požadovaných analýz.

Kladně vnímám též přehodnocení interpretačních možností u známých nálezů, ať se již prokáže jako relevantní, či nikoliv. Z mého pohledu postrádám jakékoliv náznaky diskuse o formách prezentace výsledků široké veřejnosti. Měl jsem možnost hovořit o tomto aspektu s pořadatelkou několik dní předem při své skrovné přednášce a prezentaci replik určených pro interakci s veřejností (zejm. dětmi) v Archeologickém ústavu a záměry projektu zůstávají zatím neochvějně v akademické sféře. Jelikož projekt představuje počátky kolektivní a systematické spolupráce na poli archeologie a muzikologie v Polsku, lze doufat, že utvořené badatelské jádro bude v nastavených cílech pokračovat i po jeho ukončení, a poskytne tak inspiraci i ostatním střeoevropským zemím.

BIBLIOGRAFIE

- Fagg, B. 1957. „The rock gong complex today and in prehistoric times.“ *Journal of the Historical Society of Nigeria* 1: 27–42.
- Gruszczynska-Ziółkowska, A. 2012. „Perspektywy polskich badań archeomuzikologicznych.“ *Polski rocznik muzykologiczny* 10: 23–43.
- Malinowski, T. 1981. „Archaeology and musical instruments in Poland.“ *World Archaeology* 12 (3): 266–272.
- Malinowski, T. 1996. „Instrumenty strunowe z badań archeologicznych w Polsce – przegląd znalezisk.“ *Przegląd Archeologiczny* 44, 139–148.